

STEMORSAKEN: STRAFF UTEN FORBRYTELSE?

Foredrag på seminaret
”Juridisk og litterær retorikk i antikken og i dag”,
Det norske institutt i Athen, 8. oktober 2010
ved postdoktor Johan Dragvoll

Primærlitteratur:

”Trondheim tingretts dom av 07.11.2003” og ”Frostating lagmannsretts dom av 13.02.2004.”

Spørsmålene

Spørsmålet om justismord tar aldri pause. I pausen under en justismordkonferanse¹ i vår i år ved Det juridiske fakultet i Oslo, ble vi i forskningsprosjektet ”Justismordets dramaturgi. Om konstruksjonen av falske fortellinger i retten” kontaktet av en advokat som hadde vært forsvarer i en sak som hun mente kunne interessere oss

¹ ”Uskyldig dømt for alltid”, internasjonal konferanse ved Universitetet i Oslo den 28. april 2010, i regi av Advokatforeningens rettssikkerhetsutvalg, Kriminalpolitisk seminar og instituttene for offentlig rett, kriminologi og rettssosiologi.

som litteratur- og retorikkforskere på det rettslige området. Saken, som jeg ikke kjente fra før, var den såkalte "stemorsaken", hvor en kvinne midt i tjuårene ble dømt i to instanser for barnedrap på sin stedatter, først i Trondheim tingrett i 2003, så i ankesaken i Frostating lagmannsrett året etter.² Stemoren har hele tiden nektet for at noe kriminelt fant sted, og forklarer at det som skjedde var en ulykkeshendelse. Etter å ha sett nærmere på de to domfellelsene kan jeg bekrefte at de absolutt er egna for litterær og retorisk analyse. Ikke fordi det dreier seg om overbevisende sakprosa, som det bare er å nikke samtykkende til og konstatere at *sånn-er-det-med-den-saken-og-dermed-basta*. For det er det ikke. Men stemorens dommere illustrerer at selv de er retorer; de forsøker å forfatte en dom som skal overbevise. Riktignok uten at de makter å gjøre det. Dommerne illustrerer også hva rettsfilosofen Jacques Derrida engang sa: "Litteraturen oppstår på det stedet der retten skapes."

Domsskriftene i "stemorsaken" skriver seg selv inn i fiksjonslitteraturen ved at de hovedsakelig handler om en forklaring som påstås å være oppdiktet, en løgn, noe iscenesatt og arrangert fra stemorens side; de handler primært om hva som *ikke* skal ha hendt og *ikke* blitt gjort, mens det langt på vei overlates til fantasien å klemme ut hva som i stedet skjedde. Retorisk sett er stemorsdommene særlig preget av *patos*, følelsesargumenter, av mistenkeliggjøringer av tiltalte og dunkle antydninger av grufullt saksforhold, mer opptatt av å bevege enn av å argumentere. Dommerne unnlater ikke å kriminalisere en hendelse som kan ha vært en ulykke, og presumerer tydeligvis skyld i stedet for uskyld. To grunnleggende rettsprinsipper synes snudd på hodet: ved fortolkningen av sakens tvetydige tegn og spor blir *in dubio pro reo*-

² Henvisninger til tingrettsdommen av 07.11.2003 og lagmannsrettsdommen av 13.02.2004, forkortes henholdsvis T: sidetall og L: sidetall.

prinsippet til *in dubio contra reo*: I tvil, ikke for, men mot den anklagede. Dessuten gis det inntrykk av en omvendt bevisbyrde, slik at det blir den anklagede som må bevise sin uskyld. Slikt er velegna retorisk til å nå en fellende dom, men drepene for rettssikkerheten. Uavhengig av om drapsdommen mot stemoren er falsk eller ikke, er fiksjonaliteten, flertydigheten, det romanaktige påtrengende.

Selv om dommerne har talt, framstår ”stemorsaken” som uoppklart. Det faktiske hovedproblemet som gjenstår, er: Var det et drap eller en ulykke? Noen løsning på denne gåten skal jeg ikke som dommerne komme med, men jeg tror likevel jeg tør si at nøkkelen til gåtens løsning kanskje ligger i å innse at gåten er uløselig, uten å måtte ty til å dikte om fortiden og øve retorisk vold mot saksforholdet og dermed mot mennesker saken gjelder. For ikke å tale i gåter, det jeg her skulle ha sagt, er: Hvis retten virkelig har rett, har den det i så fall uten å kunne vite det.

Dommernes oppgave er eller burde være å avgjøre hva som kan bevises, ikke hva som er sant eller usant. Ikke desto mindre fant stemorens dommere det for godt å konstaterte ugjerningen som en sannhet: ”N.N. har tatt livet av sin stedatter, 3 år og ni måneder gammel, ved kvelning”³ Punktum. Slik er det tvilsomt å uttrykke seg, så vel saklig som juridisk sett, fordi dommerne umulig kan vite om det virkelig var sånn, selv om de fant det tilstrekkelig bevist. Beviselighet og sannhet er ikke det samme, og det burde retten vite å vise, for eksempel ved å si at: ”Retten finner det bevist at... osv”. Å påberope seg bevis for noe, betyr likevel ikke at noe faktisk er bevist, noe ”stemorsaken” viser. Uansett om stemoren gjorde det eller ikke, er hun dømt uten egentlige beviser. Etter Aristoteles *Retorikk* fins det tre ulike typer indikasjoner

³ L: 3.

man kan slutte noe ut av:⁴ *Tekmerion*, *eikos*, og *semeion*, dvs. 1. entydige og sikre tegn, 2. sannsynlige tegn og 3. tvetydige og usikre tegn, som oversatt til juss blir: bevis, sannsynligheter og indisier.⁵ I ”stemorsaken” fins det ingen sikre indikasjoner, ingen fellende bevis, kun usikre indisier og oppfatninger om hva som er et sannsynlig eller usannsynlig hendelsesforløp.

Dommernes retoriske dødssynd er at bevisbedømmelsen vitner om mangel på dømmekraft når de påstår at en samlet vurdering av usikre omstendigheter gir tilstrekkelig visshet for å domfelle, og en slik hybris straffes av en retorisk domsanalyse av tekst, tegn og tolking, som er en forutsetning for å gripe saken. Som Norges første retorikkprofessor Georg Johannesen sier det i *Retorikkens tre ansikter* (1992):

Retoriske analyser av tekst, tale og tegn er nødvendige forut for enhver saksforståelse.⁶

Dette er bare et halvtimes innlegg på forarbeidsstadiet til en litterær og retorisk analyse av ”stemorsaken”. Jeg har nærmet meg denne saken systematisk slik jeg som regel pleier å gjøre det, ved å dra et gammelt spørrevers, som jeg vel og merke ikke lærte meg før etter at jeg hoppet av jusstudiet:

Quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando

⁴ Aristoteles *Retorikk*, oversatt av Tormod Eide, Vidarforlaget Oslo, 2006, s. 29-33.

⁵ I jussen brukes ofte begrepene sannsynlighetsbevis og indisiebevis. Slike begrepssammensetninger er paradoksale foreninger av sannsynlighet, indisium og bevis. Aristoteles skilte mellom disse, mellom sannsynlige og mulige indikasjoner, og sikre indikasjoner som er beviser. Sannsynligheter og indisier er ufullstendige indikasjoner som på det strafferettslige området ikke kan utelukke muligheten for at den tiltalte er uskyldig, mens beviser utelukker dette.

⁶ Georg Johannesen, *Retorikkens tre ansikter*, 1992, Oslo: LNU/Cappelen, s. 97.

Det er: Hvor? Hva? Hvem? Ved hjelp av hva? Hvorfor? Hvordan? Når? Dvs.: med en spørrende holdning til saksforholdet og til saksframstillingen. Et sted å begynne og spørre seg for, er i tiltalen, som kort, men i dette tilfellet ikke godt, angir grunnlaget for at saken kom opp til doms. Tiltalen i ”stemorsaken” er faktisk så dårlig formulert at det er fristende å sette tiltalen selv på tiltalebenken. Tingrettsdommen begynner med å gjengi tiltalen, og tiltalen lyder slik (anonymisert):

Statsadvokatene i Trønderlag har den 14. juli 2003 satt N.N. under tiltale ved Trondheim tingrett for overtredelse av

Straffeloven § 233, første ledd,

for å ha forvoldt en annens død.

Grunnlag er følgende forhold:

Tirsdag 5. november 2002 om kvelden i Fagerheim Allé 45 i Trondheim, drepte hun sin manns datter N.N., f. 29.01.99. Hun stengte for pusteåpningen til barnet, trolig med en eller begge hender og/eller med en myk gjenstand. N.N. døde av kvelning.

Etter denne gåtefulle drapsfortellingen har jeg minst like mange spørsmål til saksforholdet som det fins spørrepronomen. Når det gjelder tiltalens form så må den kunne sies å ha lagt vel til rette for påtalemyndighetens ønskede resultat, ettersom: Jo vagere og videre en tiltale er, desto lettere rammer den tiltalte. Dette trosdekretet i tiltaleform gjør døren til lovens voktere høy, og porten til straffeloven vidåpen.

For det første: Hva har skjedd?

Tiltalen påstår forsettelig drap, og å drepe med vilje er straffbart. Drapstiltalen har et grunnlag, en ugjerningsbeskrivelse, som i tre setninger sier lite om hendelsesforløpet og omstendighetene rundt drapet. *Det* er ikke så merkverdig. For hvis vi leser den 32 sider lange tingrettsdommen får vi sikkert en detaljert redegjørelse? Men det får vi ikke. Og *det* er merkverdig. Tingretten gir usedvanlig lite informasjon om hva drapsteorien går ut på, utover det som følger av tiltalen. Det mangler en skikkelig redegjørelse for drapshypotesen. Dommerne er langt mer opptatt av å klubbe tiltaltes forklaring ned enn å bygge opp et selvstendig hendelsesforløp, en drapshistorie, noe jeg hittil hadde trodd var en forutsetning for å domfelle noen for en så alvorlig anklage. Men kanskje vi blir bedre opplyst av den 10 siders lagmannsrettsdommen? Heller ikke her blir vi særlig klokere på ugjerningsforløpet, ettersom lagmannsretten viser til tingretten, som i sin tur har lite å vise til. Det dommerne i begge instanser grovt sagt sier, er: Ikke tro på stemoren, men tro på oss, og vi tror ikke på henne. Hva er det retten ikke tror på? Etter stemorens forklaring skyldtes jentas død en trappeulykke. Hun forklarer at hun husker lite fra hendelsen pga. bevisstløshet og hukommelsestap. Det hun husker er at hun og jenta gikk sammen nedover trappa til kjellerstua for å se en film, hun bak og jenta foran med et yoghurtbeger i den ene hånden, mens den andre hånden gled ned over et kattebilde som hang på veggen. Dette er det siste hun husker før hun fant seg selv liggende i trappeløpet over et livløst barn. Hun ringer 113, og følger nødsentralens instruksjoner i livberging fram til ambulansen kommer.

Forsvarenes rekonstruksjon 1

Forsvarenes rekonstruksjon 2

Dommerne tror ikke på noe av dette, bortsett fra at hun ringte nødnummeret. Hun skal ikke ha besvimt; hun skal ikke ha falt i trappa og landa over jenta; hun skal ikke ha blitt slått bevisstløs; hun skal ikke ha fått hukommelsestap; hun skal ikke ha utført førstehjelp; barnet skal ikke ha holdt et yoghurtbeger i hånden, ikke ha tatt på kattebildet, ikke ha omkommet ved at stemoren har blitt liggende bevisstløs over henne slik at hun ble kvalt, kort sagt: Stemoren skal ha diktet opp det hele til et ulykkestilfelle, og ifølge dommerne spilt "tilsynelatende hysterisk" på telefonen med nødsentralen.⁷

Bevis? Det fins ikke bevis, i betydningen sikre tegn, på at stemorens forklaring er falsk, men tingretten finner at hendelsen er usannsynlig. Nå er det da også lite sannsynlig at en trappetur ender i døden på denne måten. Når dommerne ikke tror på stemorens forklaring så henger det antagelig sammen med at rettsvesenet har en forestilling om at det troverdige er det sannsynlige og at det sannsynlige er det som skjer. Slike forestillinger er romantiske i ordets egentlige betydning, dvs. at de forekommer i romaner, ikke minst i den realistiske og tilsynelatende virkelighetsnære

⁷ L: 3 og 5.

genren. Sannsynlig er det som ser sant ut, men som ikke behøver å være sant. Det sannsynlige er rett nok det som vanligvis skjer, men som allerede Aristoteles påpekte i sin *Retorikk*: ikke uten unntak.⁸ De usannsynligste ting kan skje. Man kan for eksempel besvime som lyn fra klar himmel og falle i en trapp. Dommere vet godt hva unntak er, og hvem som har bevisbyrden, men når det kommer til en tiltalt som stemoren avkreves hun et fullt ut sannsynlig hendelsesforløp som en slags regel uten unntak.

Det framgår av tingrettsdommen at to sakkyndige, en rettsmedisiner og en barnelege, fikk i mandat å beskrive et mulig hendelsesforløp.⁹ Det må kunne sies å være ganske oppsiktsvekkende at politiet overlater en taktisk etterforskningsoppgave til medisinsk sakkyndige. Disse hevder at tiltalte kvalte barnet med vilje, og konkluderer med at tiltaltes forklaring "ikke (er) rimelig", og denne konklusjonen fant retten rett og rimelig. Dette til tross for at Den rettsmedisinske kommisjon påpekte at konklusjonen var for bastant i forhold til premissene. Det var med andre ord urimelig å si at forklaringen ikke var rimelig.

I stemorsdommene er det mye som ikke rimer, selv om det diktes. Som ett av flere eksempler: Tingretten mente å kunne motbevise at jenta hadde tatt på kattebildet, slik stemoren forklarte. I dommen fastslås det: "Man fant et støvlag på øvre del av rammen, uforenelig med at N.N. skulle ha tatt på denne."¹⁰ Dermed skulle stemoren være avslørt som en løgner. Men retten tilpasser her forklaringen hennes slik at den ikke passer med tekniske funn på stedet. For det følger av stemorens politi-

⁸ Aristoteles, *ibid.*, s. 31.

⁹ T: 17.

¹⁰ T: 11.

forklaringer at jentas hånd skal ha strøket ned over katebildet,¹¹ ikke oppå rammen som en slags støvfinger slik retten fritt gjengir det. Gjengivelsen av stemorens stemme stemmer ikke. Med andre ord: Retten omskriver stemorens forklaring til en løgn, og frarøver henne troverdighet til fordel for en fellende dom.

Dommerne opplyser at det hang en jakke på trappestolpen, som var tilsmusset av "noen flekker".¹²

Jakka på trappestolpen

Hva slags flekker? Dommerne: "Etter det opplyste er det ikke foretatt nærmere undersøkelser med hensyn til hvilke typer flekker som var på jakken."¹³ Hvorfor ikke? Fordi aktoratet mente å vite at de "ikke ville få noe ytterligere ut av klærne enn det som allerede var gjort."¹⁴ Jakka tilhørte en leieboer og ble levert inn til politiet fordi

¹¹ "Klage til Den Europeiske Menneskerettighetsdomstolen (EMD) av 8. mars 2005", ved Venil Katharina Thiis, s. 92.

¹² T: 11.

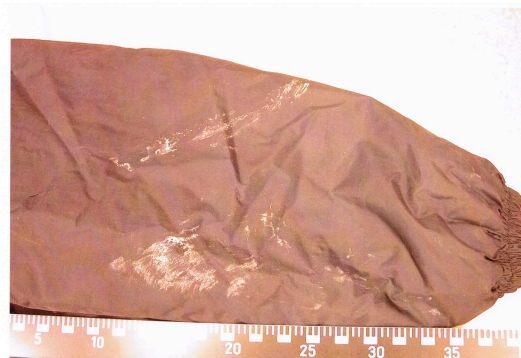
¹³ I. c.

¹⁴ Politiadvokat Heidi Melø til NTB (25.02.2004).

den hadde omfattende yoghurtsøl på seg. Inntil jeg får en annen og bedre forklaring på flekkene, viser jakka yoghurtsøl på ermet, i overensstemmelse med stemorens forklaring.¹⁵

Venstre jakkeerm

Under lagmannsrettssaken la aktoraget bevisgjensander fram for retten på et bord. Jakka lå imidlertid i en plastpose under bordet og ble først framlagt etter påtrykk fra forsvareren. Tilbakeholdelse av bevis, er det politi- og påtalemaktas vis? Slikt gjør meg mistenksom: Hva var det egentlig aktoraget var ute etter i denne saken? Å opplyse retten? Eller å vinne saken?

¹⁵ "Klage til EMD av 8. mars 2005", se særlig s. 3 og 68.

Stemorens bukse

Jakka med yoghurtflekkene, et avtrykk av et yoghurtbeger på stemorens bukse samt en hårspenne fra jenta som ble funnet på gulvet ved trappa, slike presumptive uskyldstegn har dommerne forstått å ignorere for å svekke inntrykket av at det som skjedde var en ulykkeshendelse.¹⁶

For det andre: Hvor er åstedet?

Åstedet er jo der forbrytelsen skjedde. Tiltalen oppgir by og adresse på det som viser seg i dommene å være leiligheten der familien på tre bodde. Men er det alt påtalemakta vet? Det er det. I lagmannsrettsdommen står det svart på hvitt: "Det er ikke mulig å vite hvor i leiligheten drapet fant sted."¹⁷ Det dreier seg her om en femroms leilighet over to plan, saumfart av politiets åstedsgranskere, men altså uten å finne så mye som fnugg av bevis på hvor i leiligheten ugjerningen skal ha skjedd. Har vi da et åsted?

¹⁶ Ibid., s. 3.

¹⁷ L: 5.

For det tredje: Hvorfor ble barnet drept og av hvem?

Drapsmotivet framgår ikke eksplisitt av tiltalen. Det følger imidlertid av uttrykket ”sin manns datter” at drapstiltalte ikke er barnets mor, men stemor, er dét et drapsmotiv? Dommerne framstiller stemoren som en utpreget negativ skikkelse og ikke som en omsorgsperson. Dommerne begynner med å påpeke at ”forholdet mellom barn og inngiftede steforeldre kan være meget problematisk” og at det ”ikke (er) uvanlig” at familiemedlemmer tar livet av hverandre.¹⁸ Dommerne trekker også fram en episode der stemoren skal ha slått barnet.¹⁹ Slo? Av politiavhør (7.11.02) av stemoren framgår det at hun hadde fiket til jenta én gang som en automatisk reaksjon på at barnet først hadde dratt til henne i ansiktet fordi hun ikke ville legge seg. Dommernes ordvalg ”slo”, kan derfor synes å være et retorisk inkrement: en forsterking av det saklige innholdet i det som faktisk skjedde.

Den kriminalistiske tenkemåten som stemorens dommere forfekter, ligner det som i psykologien kalles Askepotteffekten.²⁰ Askepotteffekten er en mytisk basert forestilling, eller vrangforestilling, om at steforeldre statistisk sett utøver mer vold mot stebarn enn barnets biologiske foreldre. Holder denne statistikken stikk? Mulig det, men Mark Twain så det slik: ”Det er tre typer løgner; løgn, forbannet løgn, og statistikk.”²¹ Statistikkens kalde summeringer og gjennomsnittsberegninger overser det singulære. Når en statistisk tenkemåten tres over hodet på enkeltmennesket, står rettssikkerheten i fare. I boka *Dømt med rette?* (1958) skriver den norske juristen

¹⁸ T: 20.

¹⁹ I. c.

²⁰ <http://no.wikipedia.org/wiki/Askepott-effekten>.

²¹ The Project Gutenberg eBook of *Chapters from My Autobiography*, by Mark Twain: <http://www.gutenberg.org/files/19987/19987.txt>.

Johan B. Hjort: "... særlig er den statistiske måten å se ting på og som er en av vår tids store villfarelser, til liten trøst for den som utgjør unntagelsen."²² Unntak fins.

Om stemoren uttaler dommerne videre at hun er "rigid (i sin) barneoppdragelse", at hun "mangler innsikt i barns behov og heller styres av egne" og at hun er preget av "hat og sjalusi i forhold til stedatteren."²³ Og derfor behandler hun stedatteren stemoderlig til døde? Dette er akkurat de samme egenskapene som vi finner hos "den onde stemoren" i eventyrene: streng, egoistisk, hatefull, sjalu, manipulerende, falsk osv. Er det virkelig henne? Det vet vi ingenting om. Men vi kan være temmelig sikre på at det er dommernes syn på henne. Retorisk sett bygges tiltaltes *etos* ned for å svekke hennes troverdighet. Dommerne begår et karakterdrap på stemoren som stemor og som menneske, noe som synes å være en grunnleggende forutsetning for å kunne drapsdømme henne.

Skal vi tro lagmannsretten er denne stemoren til og med så ond at hun er i stand til å forhekse seg selv til en annen person, riktignok ikke som dronningen i *Snehvit og de syv dvergene* ved hjelp av en trylledrikk, men ved å sulte seg ned under varetekten til et femten kilo lettere vrak som knapt nok greier å være til stede under rettssaken for å forsvare seg selv.

Ettersom det ikke forelå noen fellende materielle beviser i saken, tydde dommerne særlig til mentale indisier for å forklare forbrytelsen. Av psykiaterne fikk retten ikke utlevert et menneske, men en type av typen "boardeline type", det vil si "en

²² J. B. Hjort, *Dømt med rette?*, Gyldendal, Oslo 1958, s. 51.

²³ I. c.

emosjonelt ustabil personlighet.”²⁴ Ut av denne typen lager lagmannsretten en historie om den utløsende drapsårsaken – og når dommerne endelig framfører en egen teori så svinger de seg opp til litterære høyder:

Tiltalte har mistet fatningen i konfrontasjon med barnet, sannsynligvis utløst av en bagatell, med et skrikende og trassig barn – kanskje fordi hun ikke vil legge seg, men heller se film.”²⁵

Kommentar: Mulig det, men er opptakten til et drap tilstrekkelig dokumentert når det her, som i den klassiske diktningen, baserer seg på noe som *kan* ha hendt, men som nødvendigvis ikke har hendt? Kanskje var det slik, kanskje ikke.

Å tale om det man ikke vet eller ikke kan vite noe om, er etter Wayne Booths fortellerteori i *The Rhetoric of Fiction* (1961) det fremste tegnet på upålitelighet.²⁶ Når stemorens dommere skildrer den utløsende drapsårsaken uten faktisk å kunne kjenne den, gir dette et sterkt signal om at de er upålitelige fortellere. Hvis vi likevel prøver å forestille oss at dommerne virkelig sitter inne med kunnskap om drap og årsak, så er det nytteløst. For dommerne forelå det en forbrytelse, men paradoksalt nok måtte de innrømme forbrytelsens fundamentale uforståelighet: ”Drapet framstår som fullstendig meningsløst”, skriver dommerne.²⁷ Men hvis drapet er fullstendig meningsløst, så er det kanskje mer meningsfylt å anta at drapet ikke var drap? Dommerne kunne ikke innrømme det, de forsto seg heller på en uforståelig forbrytelse. Dette er en av ”stemorsakens” absurditeter: dommerne mener uten

²⁴ T: 18.

²⁵ L: 3.

²⁶ Wayne C. Booth, *The Rhetoric of Fiction*, Chicago: University of Chicago Press, 1983.

²⁷ L: 3.

kunnskap, eller har kunnskap uten mening; de veit ikke hva de snakker om, eller: om de veit hva de snakker om, så gir det ingen mening.

For det fjerde: Når skjedde drapet?

I tiltalen får vi opplyst år, måned, dato og dag. Men til hvilket klokkeslett, eller i det minste: i hvilket tidsrom? I tiltalen står det bare "om kvelden". "Om kvelden" er like dikterisk omtrentlig som tittelen på en norsk folkevise. Når på kvelden? Det er vitnefast at jenta var i live mellom ca. kl. 19.15 og 19.20, da en venninne som hadde vært på besøk hos jenta blir hentet av sin mor.²⁸ Stemoren ringer nødsentralen presis kl. 19.34. Tid og samtale er dokumentert på lydbånd og varer i overkant av 10 minutter fra hun ringer til ambulansfolkene ankommer leiligheten. Drøyt seks og et halvt minutt ut i opptaket, kan det høres et host. Hvem hosta? Stemoren sier det er henne. En sakkyndig fonetiker, derimot, har ifølge dommerne "registrert en lyd som kan være et host han mener det er sannsynlig kommer fra en annen person og antagelig yngre enn tiltalte."²⁹ Altså: "kan være", "mener", "sannsynlig", "antagelig", det er med andre ord langt fra sikkert. Retten mener som påtalemakta at det er et host og at hostet kommer fra jenta. Er det slik å forstå at stemoren først skal ha halvkvalt barnet i affekt for så å fullføre forbrytelsen under dekke av å bedrive gjenopplivning? Det vites ikke, men det er kanskje noe slikt som antydes, uten noe som helst bevis. I hovedspørsmålet til lagmannsretten er drapstidspunktet satt av påtalemakta til ca kl.19.30.³⁰ Dette tidspunktet blir merkelig upresist i sin presishet, ettersom jenta etter påtalemaktas egen hypotese skal ha gitt livstegn fra seg ti minutter seinere.

²⁸ T: 3.

²⁹ T: 13-14.

³⁰ L: 3.

Tingrettsdommerne var særlig opptatt av å slå ned på usannsynligheter i stemorens forklaring. Dommen bygger på at jenta ga livstegn fra seg i form av et host kl. 19.40. Lege som ankommer stedet kl. 19.47 registrerer at jenta var ”blek og påfallende kald.”³¹ Da blir spørsmålet: Er det mer usannsynlig at jenta ble kald i løpet av en halv times tid (etter stemorens forklaring) enn på under ti minutter (etter drapsteorien)?

For det femte: Hvordan døde jenta?

Av tiltalens siste setning framgår det at barnet ”døde av kvelning”. Ordet ”kvelning” kan i seg selv lyde som en kriminell handling, men det behøver det ikke å være. Som dommerne selv påpekte: ”Det kan være flere årsaker til kvelningsdød.”³² Det er ikke tvist i saken om at jenta ble kvalt. Det omtvistelige spørsmålet er om barnet døde som følge av en kriminell handling eller ikke. ”Dødsårsaken er ikke entydig”, ifølge de rettsmedisinske sakkyndige, ”men obduksjonsfunnet tyder likevel på at døden kan skyldes kvelning ved ytre spærre”.³³ Dette betyr ikke at noe kriminelt har funnet sted. Retten finner det imidlertid ”tilnærmet klart” at jenta ikke kan ha dødd av overligging, fordi hun ville ha kommet seg løs.³⁴ Men det som påstås å være nærmest et bevis ble i lagmannsrettssaken grundig tilbakevist. En sakkyndig i akuttmedisin kom i sine eksperimenter tvert imot til at jenta ikke ville ha greid å komme seg løs.³⁵ Dette forties av lagmannsretten, for det underbygger jo ikke dommen.

³¹ T: 6.

³² T: 27.

³³ T: 16.

³⁴ T: 25.

³⁵ ”Klage til EMD av 8. mars 2005”, s. 99.

For det sjette og nest siste: Med hvilke midler ble kvelningen begått?

I tiltalen står det at: "Hun stengte for pusteåpningen", i bestemt form entall. Det er kanskje pirkete, men er ikke pusteåpningene i flertall, med munn og neseborene?

Ut av konjunksjonene i tiltalen får vi fire mulige måter kvelningen kan ha skjedd på:

Alternativ 1: "Med en ... hender" (språkfeil), dvs. med én hånd.

Alternativ 2: Med begge hender.

Alternativ 3: Med én hånd og en myk gjenstand.

Alternativ 4: Med begge hender og en myk gjenstand.

Nå viser det seg at denne logisk uttømmende opplistingen i fire alternativer, er forgjeves og må utvides med et ukjent antall måter kvelningen kan ha skjedd på. Fordi foran de oppgitte alternativene står det tvilsomme ordet "trolig". Trolig ble det gjort slik eller slik, eller slik og slik. Dvs.: Påtalemakta vet slettes ikke hvordan barnet ble kvalt, heller ikke etter at de medisinsk sakkyndige har talt. Og hva menes med "en myk gjenstand"? Hvis vi leser dommene får vi vel et klart svar? Men nei, også dette forblir uavklart.

Dom over dommernes dom:

Domsskriftene i "stemorsaken" tåler dårlig å bli spurt i, og jeg har ennå ikke kommet til mitt sjuende og siste spørsmål, som må bli retorisk: Hva vet egentlig politiet, påtalemakta og dommerne om det som skjedde en novemberkveld i en leilighet på Lade i Trondheim i 2002? Ikke vet de sikkert hva som skjedde, ikke når, ikke hvor,

ikke hvordan, ikke hvorfor eller på hvilken måte. Likevel er retten sikker på at en forbrytelse er begått og hvem som skal bøte for denne, og det er i denne rettsfortellingen: den onde stemoren.

De usikre domspremissene i "stemorsaken" gir oss ikke grunn til å godta den sikre domsslutningen. Men slikt bryr ikke norske domstoler seg nødvendigvis om. Hos dem fins det nemlig et fortryllende heksebrygg som heter "en samlet bedømmelse", og som ved et trylleslag kan fjerne enhver tvil fra saksforholdet. Denne trylledrikken har stemorens dommere forsynt seg grådig av i bevisvurderingen. Tingretten bemerker i en krøkkete setning: "...at en når en vurderer hvert enkelt forhold isolert, kan se for seg at en i lys av tvilsrisikoen må konstatere at man for noen forhold ikke har tilstrekkelig visshet", og så følger trylleslaget: "Samlet bedømt kan resultatet bli et annet..."³⁶ Kan det det? Hvordan indisier som hver for seg ikke gir tilstrekkelig visshet til å domfelle plutselig samlet bedømt kan gjøre det, er mer eventyrlig enn eventyret!

Som en dom over 42 sider med domsskrift i "stemorsaken", er det særlig fristende å gjøre kort prosess med en av Georg Johannesens onelinere i *Rhetorica Norvegica* (1987): "Lover er befalinger, gitt av Stortinget, dommen er gjetting."³⁷ Resultatet følger av straffens utmåling: 11 års innesperring, og stemplet av retten som barnemordersken.

³⁶ T: 19.

³⁷ Georg Johannesen, *Rhetorica Norvegica*, LNU/Cappelen: Oslo, 1987:197.

Hovedproblemet i ”stemorsaken” som stadig gjenstår, er: Drepte stemoren jenta eller ikke? Jeg skal ikke som dommerne avslutte med å gjette. Stemorens dommere presiserte i bevisvurderingen at ”beviskravet i straffesaker er meget strengt”, og at ”domfellelse for forsettelig drap forutsetter en visshet om at tiltalte... har begått den handlingen tiltalen gjelder. Det er ikke rom for *noen* rimelig tvil.”³⁸ På denne bakgrunn kan jeg på ingen måte skjønne at stemoren er domfelt utover enhver rimelig tvil, når fortiden har etterlatt autentiske spor som tyder på en tragisk ulykke.

Slutning i form av et spørsmål: Kan man dømme noen på grunnlag av en negativ bestemmelse, altså på grunnlag av at tiltaltes forklaring blir ansett som usannsynlig og derfor urimelig? Et rimelig svar kan være: Motsigelsene av stemorens forklaring, synes utilstrekkelige som bevis for drap.

Sekundærlitteratur:

Aristoteles: *Retorikk*, oversatt av Tormod Eide, Oslo: Vidarforlaget, 2006.

Wayne C. Booth, *The Rhetoric of Fiction*, Chicago: University of Chicago Press, 1983.

J. B. Hjort, *Dømt med rette?*, Gyldendal, Oslo 1958.

Georg Johannesen, *Rhetorica Norvegica*, Oslo: LNU/Cappelen, 1987.

Georg Johannesen, *Retorikkens tre ansikter*, 1992, Oslo: LNU/Cappelen.

Venil Katharina Thiis, ”Klage til Den Europeiske Menneskerettighetsdomstolen (EMD) av 8. mars 2005.”

³⁸ T: 19, rettens utheving.